

leltározás most van folyamatban — 100,000 kötetre becsülhető. E rendkívüli gyarapodás azonban onnan magyarázható, hogy 1879-ben az evangélikus gimnázium tulajdonát képező ú. n. »Kapellen-Bibliothek« beces inkuabulumával, továbbá 1889-ben a jogakadémiai könyvtár s egyes nagyobb magángyűjtemények is beleolvadtak. Különben is a könyvtár képezi a múzeum legbecsebb és legfontosabb részét, melyet folytonosan fejlesztenek s mely úgyszólván az összes jövedelmet egyedül emészti föl. A könyvtár eredetének és jellegének megfelelően első sorban az erdélyi szászokra vonatkozó emlékek és művek összegyűjtésére törekedtek. S ebből a szempontból igen sok beces dologra akadhatni benne. Az érdekesebb kéziratok között említi a füzet *Anthonius von Mediasch* muzsnai (Meschen) lelkésznek a XV. század első feléből származó kurzív gótírájú hártya és papír kéziratát, mely Paduai Albertnek szentírás magyarázatait tartalmazza, továbbá az 1430-ik évből származó magyarországi Missalét, melyet *Halbgebachsen Heinrich*, a nagysinki iskola igazgatója szép gót betűkkel pergamenre írt, s piros fölírással és kezdőbetűkkel látott el, s még másokat. A háromszáz őnyomtatvány között legrégebb keletti *aquinoi Tamás: Opus praeclarum quarti scripti*, 1469-iki kiadása *Schöffner Péter* nyomdájából. Nevezetesek még *Zainer Günther* mesternek, ki a római u. n. antiqua-típust Németországban meg honosította, *Schwabenspiegel*-je és *Johannes Gerson Donatus moralisatus*-a, mely ugyanettől a mestertől 1472-ben Augsburgban készült. Ez utóbbinak több bibliografiai érdekességét sorolja föl a füzet.

Ily módon halad végig a füzet írója ez egész könyvtáron egész a legújabb időkig, mindenütt kiemelve, a mit általánosabb érdekűnek tart, s így is igen nagy mértékben fölkelti a figyelmet. A tudomány komoly czéljait azonban az a részletes katalogus fogja szolgálni, melynek első füzete most jelent meg s melyről behatódiban akkor fogunk szólani, mikor már egynehány füzet átnézése után ezt kellő alaposággal megtehetjük. E—r.

Bibliographie der Württembergischen Geschichte. *Im Auftrage der württ. Kommission für Landesgeschichte bearbeitet von Wilhelm Heyd. Erster Band. Stuttgart, Kohlhammer, 1895.*

Bibliografiai kézikönyvek, melyek egyes országok, vagy tartományok történelmi irodalmát ölelik fel, az utolsó években nagyobb számmal jelentek meg. Németországra nézve a Dahlmann-Waitz-féle kézikönyv 1894-ben jelent meg VI. kiadásban, a badeni nagyhercegség területén megjelenő Zeitschrift für Geschichte des Oberrheins minden évfolyama közli az illető évben megjelent, s Badenre vonatkozó munkák bibliografiáját. Belgiumra nézve Pirenne adott ki 1895-ben egy ily kézikönyvet, melyről e folyóiratban

már megemlékeztünk. Most ismét egy ily kézikönyv fekszik előttünk, mely Württemberg történeti irodalmát foglalja magában.

Kiadója Heyd, mint a tartományi könyvtár volt hivatalnok, kellő jártassággal bírt a bibliografia terén, s könyvtárnokoskodása jó iskola volt neki e kézikönyv összeállítására. Meg is látszik a könyvön, hogy szakértő kezek állították össze. Nemcsak önállóan megjelent munkákat, hanem bel- és külföldi folyóiratokban megjelent cikkeket és értekezéseket is fölvelt munkájába. Sőt a napi sajtónak híreit is, a mennyiben azok nem tárgyaltak nagyon általános dolgokat, fölvette kézikönyvébe. Azonban Heydnek nem volt elég az, hogy csak a nyomtatott műveket sorolja fel. Ő egy lépéssel tovább ment és kézirati anyagot is vett fel művébe. Azon helyes szempontból indulva ki, hogy a bibliografusnak feladata a kutatót nehéz és fáradságos munkájában lehetőleg segíteni, a württembergi házi és állami, a rendi és városi levéltáraknak a hazai történetre vonatkozó anyagát is felvette munkájába, így a levéltári anyagról is tájékoztatást nyújtva. A munka célja azonban nem kizárólag az, hogy csak szakemberek forgassák, hanem a nagy közönségnek is óhajt útmutatást adni. E céljának megfelelőleg nemcsak a szakszerű, hanem a nagy közönségnek szánt feldolgozások is bevonta keretébe, utóbbiakat apró betűkkel szedve.

A munka az 1894-ig terjedő irodalmat foglalja magában. Hogy hiányai vannak, az a dolog természeténél fogva nem lephet meg senkit. Mindenki, a ki bibliografiai összeállításokkal foglalkozott, legjobban tudja azt, hogy mily nehéz egy ily tárgynál a tökéletességet elérni. Egyébiránt a kiadó intenciója szerint a II. kötet hivatva van az első kötet hiányait pótolni. Maga a jelen kötet 3608 munkának címét foglalja magában, s bátran lehet mondani, hogy, a mennyire lehetséges egy ily munkánál tökéletességről beszélni, azt el is érte.

A mi végül a munka felosztását illeti, arról az egyes csoportok czimei adnak felvilágosítást, a következőkben: I. Zur Einleitung.¹ 2. Gesamtdarstellungen der Gesch. Württ. 3. Landesbeschreibungen mit Beigaben geschichtlicher Natur. 4. Württembergisches Regentenhause im Allgemeinen. 5. Litteratur der einzelnen Perioden der politischen Geschichte Württ. 6. Staat und Recht. 7. Kirche. 8. Unterrichtswesen. 9. Gesundheitspflege. 10. Wirtschaftliche Kultur. 11. Geistige Kultur. 12. Militärwesen. 13. Elementarereignisse und Schutz gegen dieselben. A II. kötet magában fogja foglalni a vidékek, városok, falvak, várak, kolostorok, és ezeken belül az egyes személyek, családok és rendekre vonatkozó irodalmat. Szóval a tárgyat minden oldalról kimeríteni törekszik.

Hogy a munkával kellelénél kissé hosszabban foglalkoztunk,

¹ E szakaszban a württembergi történetet érdeklő általános gyűjteményekről és társulatokról van szó.

s főleg, hogy annak beosztását is adtuk, arra nézve pár szó magyarázatra van szükségünk. Önkénytelenül összehasonlítjuk ugyanis hazai történelmi bibliografiánkat a külföldi hasonló tárgyúakkal. Az eredmény meglehetősen leverő. Tagadhatatlan, hogy nálunk is jelent meg nem egy bibliografiai kézikönyv, melynek szerzője célját nagy buzgósággal törekedett elérni. Csakhogy e munkák mind bizonyos speciális szakokkal, jobban mondva korszakokkal foglalkoztak. Magyarországnak történelmi bibliografiája, mely a hazai történetre vonatkozó minden egyes művet, cikket stb. magában foglalná nincsen. Pedig egy ily általános bibliografiára anyagunk már elég lenne, eltekintve attól, hogy történelmi multunk is megkivánná egy ily kézikönyvet. Mindnyájan, kik Magyarország történetével foglalkozunk, nagyon jól érezzük egy ily általános segédkönyv hiányát és még jobban az eddig megjelentek elégtelenségét, melyek rendszer, beosztás tekintetében is vajmi gyakran alapos kifogás alá esnek. Ha már bibliografiát csinálunk, törekedjünk arra, hogy az beosztás tekintetében is kifogástalan legyen s felölelje lehetőleg mindazt, mi a tárgyra vonatkozik. Más szóval legyen szakszerű beosztása. Ez a cél lebegett előttünk, midőn a Heyd-féle könyv beosztását itt közöltük. Ezzel azonban távolról sem akarjuk mondani, hogy ime tessék ezt utánozni, mert hisz a cél határozza meg az eszközt. Azt sem akarjuk ezzel mondani, hogy a Magyarország történetére vonatkozó hazai kéziratok anyag is fölvétessek egy ily bibliografiába, mert ez nálunk még az utópiák országába tartozik, hiszen a hazai központi levéltárak anyaga sincs katalogizálva, nemhogy a vidékieké. E megjegyzéseinkkel csak arra akartunk rámutatni, hogy a hazai történelmi bibliografia terén nagy mulasztásokat kell még pótolnunk, s tájékoztatást akartunk nyújtani, hogyan kellene e mulasztást helyreütni.

A. A.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny 1895. évi X. füzeté csupán a *Ve g y e s K ö z l e m é n y e k* rovatában közöl minket érdeklő adatot. *Kanyaró* Ferencz munkatársunk *Ilosvai Péter* életéhez járulva új adattal, Dávid Ferencz 1571-ben kiadott vallástételének ama helyére hívja fel a figyelmet, a hol Dávid az egyszerű iskolamestert Ilosvai Pétert együtt említi két híres kálmínistával: Caroli Péterrel és Melius Péterrel, s abból a tényből, hogy Ilosvai, kinek munkái legrégebb ismert kiadásai csak 1574-el kezdődnek, már 1571-ben ismert névvel birt, valószínűnek tartja, hogy Toldi Miklós költőjének már 1574 előtt voltak a közönség kezén forgó kiadott munkái.

Az *1896. évi I. füzetben* *Becker Fülöp* Ágost a budapesti ág. hitv. evangélikus főgimnáziumának egy XV. századbeli francia imád-